

Фрасинюк А.М.*

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІД ВПЛИВОМ ІННОВАЦІЙ

The brief review of the most considerable innovations which entailed transformation of international banking is given in the article. Attention concentrated on the role of innovative financial instruments and technological changes in development of international banking in the end the pas – beginning of new century.

Постановка проблеми. Розвиток світового фінансового ринку в цілому та, зокрема, банківської сфери набув інноваційного характеру. В різні історичні періоди цей процес мав специфічні особливості і наслідки, що пояснюється впливом тенденцій світового економічного розвитку – поглиблення інтернаціоналізації, транснаціоналізації, лібералізації міжнародних валютно-кредитних, фінансових відносин та зовнішньої торгівлі, глобалізації. Регіональні економічні процеси також виявились чинниками утворення банківських систем в межах регіональних інтеграційних угруповань.

Упродовж кількох останніх десятиріч нові фінансові продукти, технології та інститути перебувають у центрі уваги наукової думки. Подібно до того, як в результаті науково-технічного прогресу на ринок потрапляють нові товари і послуги, так фінансові інновації періоду 80-х - 90-х рр. зумовили подальше виникнення множини нових, вельми складних, фінансових інструментів.

Створення і запровадження в обіг єдиної європейської валюти, уніфікація нормативної бази та розвиток електронних торговельних систем, похідні фінансові інструменти, транснаціоналізація світової економіки та фінансів – є окремими напрямками наукових пошуків, результати яких широко висвітлюються у науковій фаховій літературі.

Ступінь розробленості проблеми та її не вирішені частини. Основи теорії інновацій були запропоновані німецькими вченими В. Зомбартом, В. Метернихом, Й. Шумпетером. Проблематика інноваційного розвитку висвітлюється в роботах таких авторів як: Дж. Кларк, С. Кузнец, Е. Дж. Долан, Р. Дорнбуш, У. Едвардес, Д. Линдсей, Ж. Матук, Н. Г. Менкью, Дж. Фіннерті, Е. Хансен, та багатьох інших.

Питанням економічного змісту поняття інновацій, суті ринку інноваційного інвестування, формам і методам інноваційної діяльності та іншим загальноекономічним питанням присвятили праці російські та вітчизняні вчені: О. Абакуменко, О. Барановський, Т. Васильєва, С. Глазьєв, О. Дзюблюк, Н. Кондратьєв, В. Міщенко, А. Пригожин, Комарницький І., Смолін І., М. Паладій, О. Рогач, А. Сухоруков, В. Кузьменко; І. Макаренко, Ф. Фрадкін, О. Шнирков та ін.

Однак системного дослідження, яке розкриває вплив фінансових інновацій щодо трансформації міжнародного банківського бізнесу до цих пір бракує.

Мета статті - висвітлення найбільш значущих подій інноваційного характеру, які спричинили технологічні, інституційні, якісні зміни в розвитку міжнародної банківської справи наприкінці минулого – початку нового сторіччя.

* здобувач кафедри міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Технологічні досягнення у галузі телекомунікацій, інформатизації та комп'ютеризації є загально визнаним провідним чинником розвитку фінансових інновацій [15, 181]. Разом з цим, значною була й роль інших чинників – поглиблення конкуренції у фінансовій сфері, регуляторні вимоги щодо збільшення капіталізації кредитно-фінансових інститутів.

Головними чинниками, що стимулюють появу фінансових інновацій на фондовому ринку є: податкові переваги, зниження операційних витрат, зниження агентських витрат, перерозподіл ризиків, підвищення ліквідності, чинники, пов'язані з регулюванням і законодавством, рівень процентних ставок та їх мінливість, рівень цін та їх мінливість, роботи академічного характеру, вигоди за рахунок поліпшення фінансової звітності, технічні досягнення [1, 115].

З урахуванням зазначених вище чинників виокремлюють [1]:

1. Фінансові інновації, спрямовані на зменшення операційних витрат та витрат на моніторинг.
2. Фінансові інновації, спрямовані на уникнення регуляторних правил.
3. Фінансові інновації, спрямовані на уникнення оподаткування та/або зменшення податкового навантаження.
4. Фінансові інновації, спрямовані на уникнення власних (корпоративних, саморегульованих) обмежень.
5. Фінансові інновації, спричинені сегментацією фінансових ринків.

Бурхлива хвиля інновацій охопила фінансовий ринок у 80-х рр. внаслідок дерегулювання і лібералізації руху капіталів розвинутих країн. Валютні та процентні свопи, валютні та процентні опціони, форвардні угоди, синтетичні кредитні деривативи, облігації із змінюваним відсотком – далеко не повний перелік фінансових інструментів інноваційного характеру, які базуються на інструментах, що вже стали традиційними – ф'ючерсах, нотах з плаваючою ставкою та ін. Прикладом пізніших інноваційних інструментів є стріпи, екзотичні свопи, або свопи дефолту акцій та ін.

Поступове ускладнення змісту фінансових інновацій знайшло прояв у розвитку специфічної діяльності - фінансового інжинірингу. За визначенням Дж. Фіннерті, фінансовий інжиніринг – це поєднання конструювання, розроблення та реалізації інноваційних фінансових інструментів і процесів, а також творчий пошук нових підходів до розв'язання проблем в галузі фінансів.

Запровадження новітніх технологій банківської діяльності та нових інструментів стало основою концепції «фінансового супермаркету» - перетворення банків на універсальних інституціональних учасників фінансового ринку. Якщо впродовж 80-х - 90-х рр. це стосувалося переважно оптової торгівлі, то наразі сучасні транснаціональні банки пропонують широке коло традиційних і новітніх роздрібних банківських продуктів.

Отже, одним з найважливіших нововведень на фінансовому ринку є створення електронних торговельних систем як альтернативи традиційним торговельним системам. Перехід на електронні торговельні системи набув масового характеру наприкінці 90-х років, хоча деякі країни використовували подібні технології ще в 80-і роки. Першими до використання нових технологій перейшли валютний ринок та ринок похідних інструментів. За даними БМР, вже у 2001 році до 70% міжбанківської торгівлі валютою здійснювалися через електронні брокерські системи (у 1995 р. цей показник складав 10%) [17]. Пізніше нові технології стали активно використовуватися на грошовому ринку, ринку облігацій, а також на найбільш розвинутому сегменті фінансового ринку - ринку державних цінних паперів. На ринку акцій також поступово починає переважати електронна торгівля.

Технологічні нововведення впливають на фінансовий ринок за двома напрямками. По-перше, вони істотно знижують операційні витрати, а також вартість отримання інформа-

ції [5, 41]. Дилери, завдяки електронним системам, можуть миттєво визначати кращу ціну і планувати оптимальні торговельні стратегії. Електронні системи також дозволяють ефективно інтегрувати оптовий і роздрібний ринок за участі безлічі дилерів.

Утворення валютного союзу країн ЄС створило для інвесторів нові можливості доступу до активів, що раніше не включалися ними до інвестиційного портфелю. Наслідком розширення інвестиційної бази за рахунок цінних паперів, деномінованих в євро, стало подвоєння чистого об'єму запозичень з боку банківського сектора і корпоративних позичальників протягом двох років після появи єдиної валюти [8]. Крім того, істотно зросла диверсифікація структури самих інвесторів.

Важливим чинником розвитку фінансового ринку на сучасному етапі є диверсифікація структури інвесторів. Банківські злиття, фінансові кризи і поява великої кількості інституційних інвесторів істотно вплинули на формування стратегій учасників фінансового ринку щодо управління ризиками і ухвалення інвестиційних рішень. Остання хвиля крупних злиттів і поглинань в секторі фінансових послуг більшості розвинених країн теж виявилась чинником системних змін. Так, в середині 90-х років на валютному ринку понад 50 найбільших гравців мали змогу впливати на ринкову кон'юнктуру практично по будь-якій парі валют. В даний час кількість подібних учасників не перевищує 20 [12, 332].

Водночас, інші категорії учасників ринку стають активнішими. Зокрема, в даний час істотно зросла роль пенсійних фондів, страхових компаній, взаємних фондів і інших небанківських фінансових посередників. Так, в період 1995–2000 років загальна кількість взаємних фондів збільшилася на 53%, при цьому об'єм активів під їх управлінням зріс на 126% [5,48]. Найбільш відчутні зміни відбулися в євроні. Хоча банківські депозити та інші фінансові інструменти з низьким рівнем ризику були найбільш поширені у минулому, стрімко росте число дрібних інвесторів, що розміщують кошти у різних фондах з управління активами. В результаті різко зростає диверсифікація портфелів, а також рівень кредитного ризику.

Зміни в структурі учасників супроводжувалися зміною системи управління ризиками. Злиття зазвичай призводить до того, що ліміт кредитування нового утворення, як правило, є нижчим за суму лімітів, встановлених до злиття на кожного учасника окремо. Це може спричинити загальне зменшення кредитних лімітів на ринку.

Зміни в управлінні були обумовлені і кризами кінця 90-х, наприклад такими, як банкрутство компанії LTCM (Long Term Capital Management) в 1998 році. У звіті за 1998 рік Комітет з нагляду за світовою фінансовою системою (Committee on the Global Financial System, або CGFS) відзначив, що дана криза ставить під питання надійність сучасних торговельних систем, а також методів управління ризиками [17]. Це примусило учасників ринку переглянути свої стратегії хеджування. Підвишена чутливість до кредитного ризику і кореляція між різними видами ризиків привели до того, що учасники ринку, побоюючись можливого збільшення цінової волатильності, почали менш охоче відкривати позиції по певних видах активів [10].

Під впливом інноваційних змін набули поширення різні індекси. Спочатку індекси акцій, облігацій та інших фінансових активів були призначені для визначення сукупної зміни рівня цін, тобто вимірювання «настрою» учасників ринку. Поступово індекси самі стають фінансовим активом, а показником ефективності управління активами, замість динаміки цін окремих активів, стає значення сукупного індексу.

Нарешті, значною зміною на фінансових ринках є зміна структури пропозиції інструментів. Це особливо чітко виявляється на ринку цінних паперів з фіксованою прибутковістю і суміжних з ним сегментах. У всіх країнах, окрім Японії, чистий об'єм емісії державних цінних паперів істотно знизився до 2000 року. Водночас різко зросла емісія корпоративних цінних паперів. В результаті в період 1995–2000 років частка державних

цінних паперів розвинених країн в загальному об'ємі даних фінансових інструментів зменшилася з 45 до 35% [17]. У цей період набули поширення корпоративні запозичення у формі американських казначейських облігацій, комерційні папери та різноманітні кредитні деривативи.

Починаючи з 70-х років, ринки державних цінних паперів в багатьох розвинених країнах бурхливо зростали. Бюджетні дефіцити приводили до широкомасштабної емісії державних облігацій. Дефіцит бюджету у Франції, Іспанії і низці інших країн єврозони підтримував об'єм ринку державних облігацій, деномінованих в євро. Найбільший ринок державних облігацій сформувався в Японії через величезний бюджетний дефіцит.

Протилежна тенденція - скорочення ринків державних цінних паперів наприкінці 90-х років – мала місце в країнах з бюджетним профіцитом: Австралії, Великобританії, США, Канаді, Швеції та інших. На відміну від державних облігацій, корпоративні запозичення зростали прискореними темпами. Корпоративний сегмент американського фінансового ринку збільшився майже в 2 рази за період 1995–2000 років і досяг \$13 трлн. У єврозоні також істотно збільшився об'єм корпоративних запозичень. Навіть в Японії наприкінці 90-х, хоч і трохи, але збільшився об'єм корпоративних цінних паперів [17].

Зростання корпоративного ринку відбувається на тлі розвитку інструментів, що дозволяють перерозподіляти кредитний ризик. Ринок кредитних деривативів виник на початку 90-х. Серед перших банків, які почали масово застосовувати кредитні деривативи, був один з найбільших банків Німеччини - Deutsche Bank. Сьогодні застосування кредитних деривативів в Німеччині регулюється загальним федеральним органом нагляду за фінансовим ринком, у тому числі і за банками, BAFIN (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht / Federal Financial Supervisory Authority) [11]. Згодом центр активності банківських операцій з кредитними деривативами перемістився до США, де вже фактично і утворився міжбанківський ринок кредитних деривативів, представлений низкою стандартизованих контрактів: свопи на активи, дефолтні свопи та опціони, свопи на сукупний дохід, опціони на кредитний спред та ін.

Розглянуті зміни в системі функціонування фінансового ринку чинять істотний вплив на політику центральних банків: однією з проблем є визначення стратегії центрального банку з рефінансування учасників ринку. Особлива увага приділяється питанням адекватної реакції центрального банку на несподіване скорочення або збільшення рівня ліквідності. Крім того, важливу роль грають питання визначення стратегічних і тактичних аспектів монетарної політики в умовах зміни принципів функціонування трансмісійного механізму. Зокрема, це стосується значення інформації, закладеної в цінах на активи, а також збільшення ступеня прозорості центральних банків. Нарешті, зміни на фінансових ринках безпосередньо впливають на механізм грошово-кредитної політики, включаючи проведення інтервенцій на валютному ринку.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що інноваційний процес у фінансовій сфері має виражений еволюційний характер: передумовою появи інновацій нового покоління є попередні нововведення, які з часом стають традиційними.

Інноваційні зміни системи функціонування фінансового ринку зумовлюють появу нових інструментів, своєю чергою поява останніх призводить до якісних змін міжнародного банківського бізнесу: розширенні спектру банківських послуг, появі нетрадиційних банківських продуктів, включаючи оптову і роздрібну сфери.

Література

1. Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 13 / В.І. Міщенко, В. А. Крилова, В.В. Салтинський, О.Г. Приходько. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2009. – 180 с.

2. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Моногр. / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 394 с. — Бібліогр.: с. 342-351.
3. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови: монографія / І.П. Макаренко, П.М. Копка, О.Г. Рогожин, В.П. Кузьменко; Ін-т пробл. нац. безпеки Ради нац. безпеки і оборони України, Ін-т еволюц. економіки. — К., 2007. — 520 с.
4. Сапунцов А. Л. Развитие транснациональных форм бизнеса // Российский внешнеэкономический вестник. — 2008. — N 8. — С. 3-8.
5. Суэтин, А. А.. Новые условия работы на финансовых рынках // Аудитор. — 2008. — N 1. — С. 41-52.
6. Циганова Н.В. Передумови та закономірності транскордонного руху банківського капіталу // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. Випуск 75. Ч. 2. — К.: Київ. Національний ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т міжн. відн., 2008. — С. 121 – 126.
7. Claessens, S., and L. Laeven. What drives bank competition? Some international evidence // Journal of Money, Credit, and Banking. — 2004. - Vol. 36. - P. 563–583.
8. Craig, B., and F. Fecht: «The Eurosystem money market auctions: A banking perspective,» Journal of Banking and Finance. — 2007. — Vol. 31, №8. — P. 2925–2944.
9. Eisenschmidt, J., Astrid Hirsch, Tobias Linzert. Bidding behaviour in the ECB's main refinancing operations during the financial crisis //ECB Working papers. — 2009. - № 1052.
10. Fender, I. Corporate hedging: the impact of financial derivatives on the board credit channel of monetary policy// BIS Working Papers. — 2000. - № 94.
11. Gerberding, C., Seitz, F., and Worms, A. How the Bundesbank really conducted monetary policy // North American Journal of Economics and Finance. — 2005.- № 16. — P.277–292.
12. Leven, L., and R. Levine (2007) Is there a diversification discount in financial conglomerates? // Journal of Financial Economics. — 2007. - Vol. 85. - P.331–367.
13. Linzert, T., D. Nautz, and J. Breitung: «Bidder Behavior in Central Bank Repo Auctions: Evidence from the Bundesbank,» // Journal of International Financial Markets, Institutions and Money. — 2006. - № 16. — P. 215–230.
14. Linzert, T., Nautz, D. and U. Bindseil . Bidding Behavior in the Longer Term Refinancing Operations of the European Central Bank: Evidence from a Panel Sample Selection Model // Journal of Banking and Finance. — 2007. - № 31(5). — P. 1521-1543.
15. Recent innovations in international banking (Cross Report) // CGFS Publications. — 1986. - № 1// www.bis.org/publ/ecsc01c.pdf.
16. Transmission mechanisms for monetary policy in emerging market economies // BIS Papers. — 2008. - № 35.
17. Офіційний сайт Комітету з нагляду за світовою фінансовою системою - <http://www.bis.org/list/cgfs/index.htm>.